

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ ІНІЦІАЦІЇ

Помаранчева революція як феномен трансформації суспільства потребує суттєвого вивчення, означення на всіх його етапах. Осмислення причин цих метаморфоз, їх значення для спільноти та кожної окремої особистості дозволить нівелювати когнітивний дисонанс з приводу означеного явища та прогнозувати наступні етапи процесу розвитку суспільної свідомості.

Як відомо, події кінця 2004 року для багатьох пересічних громадян були цілковитою несподіванкою. Хоча дослідження політичних настроїв і демонстрували тенденцію до народного протистояння, їх результати замовчувалися. Однак до цих пір для багатьох наших співвітчизників постає питання: чи не були події на Майдані лише емоційною реакцією? Чи не марно люди стояли на морозі? Чи справді щось змінилося в самосвідомості українців? Чи є ці зміни довготривалими?

Я пропоную розглянути помаранчеву революцію з точки зору теорії ініціації. Взагалі поняття ініціації – ритуалу переходу на більш високий рівень психологічного й соціального розвитку - розглядають переважно в контексті індивідуального життя. Однак, на мою думку, є зміст перенести цей термін на суспільні процеси, оскільки життя спільнот (котрі саме й складаються з окремих людей) певною мірою повторюють закономірності розвитку особистості. Так само як у житті індивіда присутні кризи і стреси, спільноти теж переживають сутички та потрясіння. Ідею подібності людини і суспільства знаходимо ще у «Левіафані» Т. Гоббса [2].

У традиційних суспільствах ініціації займали чільне місце в житті людини і спільноти, крок за кроком супроводжуючи цикл розвитку

особистості. Особливо важливим був перехід із статусу дитини до статусу дорослого. До цього моменту особу часто не вважали за людину, її поведінку не особливо регламентували, не очікували від неї відповідальності за свої дії.

Наша технічна цивілізація не забезпечує механізму цього переходу, дистанціюючись від проблем юного покоління. Підлітки несвідомо тим чи іншим чином знаходять собі ситуації спонтанної ініціації, тому цей віковий період називають «важким». Основна відмінність підлітків від дітей – здатність самостійно оцінювати поведінку дорослих та відстоювати свою думку. Стара українська влада, наслідуючи звички радянської, поводитися з народом саме як дорослі з дітьми: щось замовчувала, щось перекручувала, твердила про світлі ідеали, а на ділі - шукала власного матеріального задоволення. Довгий час – 14 років – така ситуація не викликала особливого обурення. Наш народ бачив і гірші часи.

Нова соціально-економічна ситуація сприяла становленню нової генерації, в першу чергу чоловіків. В пострадянський період поведінка чоловіків мала характерні риси підлітка. Найбільшими цінностями були: свобода від усього, секс без обмежень, досягнення будь-якою ціною[3]. Бунтарські настрої того часу були зосереджені суто на задоволенні власних потреб.

Тому стара влада цинічно вдалася до лицемірства, не очікуючи, що люди стануть відстоювати своє право на правду. Однак звична парадигма поведінки не спрацювала. Була перейдена межа толерантності, що немає зворотнього напрямку.

Яким же чином відбулися зміни самосвідомості українців? За Ван А. Геннепом [1], першою фазою ініціації є *сегрегація*, тобто вихід за межі звичного спілкування. Тисячі чоловіків та жінок покинули свої буденні клопоти, теплі квартири і приїхали в Київ, чи вийшли на майдани міст і

містечок України. Тобто відділення від звичного кола спілкування і об'єднання з іншими співвітчизниками сприяло усвідомленню того, що ми маємо *Велику родину* - цілий народ. Тому на Майдані склалися теплі, дружні стосунки, як між братами й сестрами. Усі турбувалися один про одного, ділилися радостями й печалями. Знаковим було й те, що всі добровільно утримувалися від вживання спиртних напоїв. Це явище – не буденне – підкреслювало значимість подій, й відповідальність кожного учасника за перемогу. Не викликає сумніву, що сукупність усіх зазначених факторів детермінувала *змінений стан свідомості* (в даному випадку – ейфорію), що сприяло активізації потенціалу підсвідомого, що зазвичай не використовується особистістю. Таким чином був підготовлений ґрунт для наступної фази ініціації.

Лімінальна фаза процесу ініціації включає в себе самі випробування, в яких особистість має випробувати свої сили і перевершити саму себе, сформувати нові психологічні властивості. Усі пам'ятають, що стояти на Майдані було не просто. Слід було організувати побут, забезпечити охорону, підтримувати позитивний настрій мас, але гасити агресивні тенденції, не піддаватися на провокації. Так разом день за днем ми всі проходили випробування на стриманість і цілеспрямованість, хоробрість і витривалість. Люди самі собі вчилися допомагати: співами, малюванням, танцями, барабанним боєм. І хоча умови проживання були вкрай дискомфортними, ніхто не жалівся, ніхто не хворів. Весь народ вчився брати відповідальність за своє життя і своє майбутнє. На Майдані формувалася національна гордість. Ті, хто ще вчора страждав від комплексу неповноцінності, стали відчувати себе Героями, завдяки тому, що зуміли відкрити для себе і для всього світу свої нові якості: щирість, щедрість, мудрість, непохитну віру, миролюбивість і вміння досягати мети. Присутня

була також і сакральність, священність, коли під час виконання державного гімну усі притискали руку до серця, немовби даючи безмовну клятву. Для кожного, хто був на Майдані, ці дні стали священидійсвом, часом метаморфоз в першу чергу внутрішніх. В українців зявилося почуття власного достоїнства, як кожного окремо, так і народу в цілому. Отож завдяки зміненому стану свідомості та реальним випробуванням з колективного несвідомого були засвоєні такі конгломерати національної ідентичності, що раніше лежали поза образом «Я» типового українця.

Звичайно, такі процеси окрім того містять і діаду смерть-народження. Так на одних площах громади публічно оплакували жертви «оранжевої чуми», на інших – проголошували радісні оди з темами пробудження, народження, відродження. В традиційних суспільствах така символіка акцентує увагу на умиранні в людині тваринного, егоїстичного. На світ народжується людина соціальна, істота, що може повстати над своїми власними бажаннями і влитися в громаду як повноправний член, що виконує правила не з страху перед покаранням, а з поваги до себе і спільноти.

Чи можлива регресія? Чи не повернемося ми до того часу, коли в кожного була «хата скраю»? На мою думку, такий перебіг подій неможливий. Відбувся перехід у нову якість, і так як паросток ніколи не зможе уже стати зернятком, суспільна свідомість не може повернутися на попередню стадію розвитку.

Ті ж особи, що не пройшли ініціацію, стають вигнанцями і не можуть приймати участі в дорослому житті. А ті особи, що пройшли, отримують і нові права, і нові обов'язки. Зокрема право на легалізацію сексуальності та укладення шлюбу. Не випадково так часто в контексті виборів 21 листопада звучав вираз «згвалтування», що символізує акт зєднання без згоди обох партнерів, акт позаправний і позасуспільний. Так наприклад одна із слухачок

радіо «Єра» запропонувала означити головних кандидатів передвиборчих перегонів як женихів, один з яких (В.Янукович) намагався взяти наречену (Україну) силою, проти волі. Таким чином на глибокому підсвідомому рівні наша Батьківщина перестала сприйматися як **матір**, а перетворилася на молоду привабливу дівчину на виданні, котра сама має право і реально може вибирати собі «захисника», і відстоювати свій вибір. Отож життєва перспектива нашої держави на міфологічному рівні суттєво змінилася: замість турботи про стареньку добру маму нашому «нареченому» доведеться постаратися, аби вгодити молодиці, бо вона не буде терпіти образ, слабкодухості, обману. Україна вже засвоїла право вибирати.

«Як у нас, виявляється, багато справжніх чоловіків! Які вони сміливі, відважні, сильні!» - зазначали учасниці революційних подій. Українські чоловіки стали справжніми, дорослими. На їх захист можна сподіватися, на їх плече стало можливо опиратися. Вони усвідомили свою силу і здатність досягати поставлених цілей, а найголовніше – взяли на себе відповідальність за теперішнє і майбутнє власної країни. Наші співвітчизники, котрі раніше соромилися своєї держави тепер нею гордяться. Багато осіб, котрі раніше жили лише своїми щоденними клопотами тепер переживають свою єдність з суспільством, владою та усіма подіями, що відбуваються в Україні.

Остання фаза ініціації - *інкорпорація*. Неофіту на цьому етапі необхідно використати набуті якості в щоденному житті. Як правило, ця фаза розтягується на роки. Для суспільства це, мабуть, будуть десятиліття. Це період, коли кожному в своєму власному житті доведеться втілювати набуті уміння та навички, освоювати нові права і нові обов'язки. Не слід чекати, що метаморфози самосвідомості легко й просто ввійдуть в наше суспільне і приватне життя. Неодноразово нам всім і кожному зокрема буде необхідно боротися з регресивними тенденціями, з милими серцю

застарілими звичками, з комфортною позицією осторонь суспільних процесів. Однак цих феноменів не слід боятися. Вони лише допомагатимуть нам остаточно звільнитися від залишків махрового егоїзму, що заховався в найдальших куточках нашої душі. За моїми емпіричними спостереженнями, не тільки суспільство, а й окремі наші співвітчизники сьогодні ведуть боротьбу в своєму внутрішньому просторі з егоцентризмом й прагненням досягнути лише своєї власної мети, не рахуючись зі спільнотою. Проте основи для зневіри немає, бо шляху назад уже не існує, є лише дорога вперед, дорога суспільних і особистих трансформацій.

Висновки. Помаранчева революція стала поворотним етапом розвитку громадянської самосвідомості. Змінився образ «Я» як пересічного українця, так і самої нації. Зміни відбулися завдяки містерії суспільної ініціації, що розгорнулася в кінці 2004 року. Першою фазою ініціації є *сегрегація*, тобто вихід за межі звичного буття – що стало реальністю на численних площах держави. *Лімінальна* фаза процесу ініціації відбулася в самих актах народного протистояння. Останню фазу ініціації - *інкорпорацію* – ми переживаємо сьогодні. І хоча в цей період можливі регресивні тенденції, на мою думку, повернення до попереднього етапу розвитку неможливі.

Література

1. Ван Геннеп А. Обряды перехода. М., 1999.
2. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / (пер.з англ.), К. , Дух і Літера, 2000.
3. Гундертайло Ю.Д. Современные мужчины в постиндустриальном обществе. // Лидерство. Гендерные перспективы. Труды Первой Международной конференции. – Санкт-Петербург, СПбГУ ИТМО, 2004, с.79-80.